

บทที่ 4

การรับรองการสมรสและสิทธิหน้าที่ของคู่สมรสตามกฎหมายไทย

ตามที่ได้ศึกษาพบว่าในต่างประเทศ ให้ความสำคัญและยอมรับถึงสิทธิในการสร้างครอบครัวของบุคคล โดยกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการสมรส ในลักษณะของการรับรองการจดทะเบียนสมรส หรือการจดทะเบียนความสัมพันธ์ แตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ แต่มีวัตถุประสงค์ร่วมกันในการรับรองความเสมอภาคในการสร้างครอบครัวและใช้ชีวิตร่วมกันระหว่างบุคคลสองคนที่เป็นเพศเดียวกัน ให้ได้รับการยอมรับ และความคุ้มครองภายใต้กฎหมาย ในขณะที่กฎหมายไทยนั้นหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการสมรสนี้ยังคงกำหนดให้เป็นเรื่องระหว่างบุคคลต่างเพศ

4.1 กฎหมายรับรองการสมรสในประเทศไทย

4.1.1 นิยามการสมรส

การสมรส หมายถึง “การที่ชายและหญิงสมัครใจเข้ามาอยู่กินกันสามิภริยากันชั่วชีวิต โดยจะไม่เกี่ยวข้องกับผู้อื่นอีก”¹

การสมรส (Marriage) คือ “การอยู่ร่วมกันสามิภริยาโดยชอบด้วยกฎหมาย”²

การสมรสในประเทศไทย นั้นได้กำหนดหลักเกณฑ์และสิทธิและหน้าที่ของคู่สมรสไว้ตามหลักกฎหมายครอบครัวซึ่งบัญญัติไว้ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 6 โดยมีเนื้อหา ดังนี้

4.1.2 เงื่อนไขแห่งการสมรส

1. ชายและหญิงต้องมีอายุอย่างต่ำ 17 ปีบริบูรณ์ทั้งสองคน (มาตรา 1448)
2. ชายหรือหญิงต้องไม่เป็นคนวิกลจริต (มาตรา 1449)
3. ชายและหญิงต้องไม่เป็นญาติสืบสายโลหิตโดยตรงต่อกันหรือเป็นพี่น้องกัน (มาตรา 1450)
4. ผู้รับบุตรบุญธรรมและบุตรบุญธรรมจะสมรสกันไม่ได้ (มาตรา 1451)

¹ ประสพสุข บุญเดช, หลักกฎหมายครอบครัว, พิมพ์ครั้งที่ 7, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิญญูชน , 2549), หน้า 31.

² สมรักษ์ พรหมมา และประเสริฐ ถิ่นประเสริฐ, กฎหมายครอบครัว, (กรุงเทพฯ : พิมพ์อักษร, 2545), หน้า 68.

5. ชายหรือหญิงจะสมรสซ้อนกันไม่ได้ (มาตรา 1452)
6. ชายและหญิงทั้งสองคนต้องยินยอมเป็นสามีภริยากัน (มาตรา 1458)
7. หญิงหม้ายจะสมรสใหม่ได้ต่อเมื่อเวลาไม่น้อยกว่า 310 วัน นับแต่ขาดจากการสมรสเดิมได้ผ่านพ้นไปแล้ว (มาตรา 1453)
8. ผู้เยาว์ต้องได้รับความยินยอมของบิดามารดา ผู้รับบุตรบุญธรรม หรือผู้ปกครองให้การสมรส (มาตรา 1456)

สรุปได้ว่าในประเทศไทย คู่สมรสฝ่ายหนึ่งจะต้องเป็นชายและอีกฝ่ายหนึ่งจะต้องเป็นหญิง บุคคลเพศเดียวกันสมรสกันไม่ได้ โดยเงื่อนไขข้อนี้แม้กฎหมายจะไม่ได้บัญญัติไว้อย่างชัดเจนเหมือนเงื่อนไขข้ออื่นๆ แต่จากถ้อยบัญญัติในมาตราที่กล่าวถึงเงื่อนไขการสมรส กฎหมายจะใช้คำว่า “ชายหญิง” แสดงให้เห็นโดยปริยายว่าเงื่อนไขเรื่องเพศนี้มีอยู่อย่างแน่นอน³

4.1.3 แบบแห่งการสมรส

ตามมาตรา 1457 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ การที่ชายหญิงมาอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยาเป็นระยะเวลานานเท่าใดหรือแม้จะมีบุตรด้วยกันก็คนก็ตามก็ไม่ถือว่าเป็นสามีภริยากันตามกฎหมายถ้ามิได้จดทะเบียนสมรสกัน ซึ่งการจดทะเบียนสมรสอาจจะกระทำนอกที่ว่าการอำเภอหรือสำนักงานเขตก็ได้ แต่ชายหญิงต้องแสดงความยินยอมเป็นสามีภริยากันให้ปรากฏโดยเปิดเผยต่อหน้านายอำเภอด้วยตนเอง จะตั้งตัวแทนไปจดทะเบียนสมรสแทนไม่ได้ และเมื่อจดทะเบียนสมรสกันแล้ว ชายหญิงมีฐานะเป็นสามีภริยากันตามกฎหมายตั้งแต่วันที่จดทะเบียนสมรสกัน แม้จะไม่ได้อยู่กินฉันสามีภริยากันเลยหรืออยู่กินด้วยกันชั่วระยะเวลาหนึ่ง แต่ได้ทิ้งร้างกันไปกว่า 10 ปีและทรัพย์สินก็แยกกันเป็นสัดส่วนแล้วก็ตาม แต่ตราบใดที่ยังมิได้จดทะเบียนหย่าขาดจากกัน ชายหญิงคู่นี้ก็ยังเป็นสามีภริยากันตามกฎหมายตลอดมา⁴

การสมรสในต่างประเทศ กรณีที่คนไทยเดินทางไปต่างประเทศและหากจะสมรสกับชาวต่างประเทศหรือกับคนไทยด้วยกันเอง สามารถที่จะทำการจดทะเบียนสมรสกันตามแบบที่กำหนดไว้ตามกฎหมายไทยหรือกฎหมายแห่งประเทศนั้นก็ได้ ซึ่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1459 บัญญัติไว้ ดังนี้

“การสมรสในต่างประเทศระหว่างคนที่มีสัญชาติไทยด้วยกัน หรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีสัญชาติไทย จะทำตามแบบที่กำหนดไว้ตามกฎหมายไทยหรือกฎหมายแห่งประเทศนั้นก็ได้

³ ไพโรจน์ กัมพูสิริ, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ครอบครัว, พิมพ์ครั้งที่ 7, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553), หน้า 100.

⁴ ประสพสุข บุญเดช, “กฎหมายครอบครัว”, พิมพ์ครั้งที่ 12, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2553), หน้า 36-37.

ในกรณีที่คู่สมรสประสงค์จะจดทะเบียนตามกฎหมายไทยให้พนักงานทูตหรือกงสุลไทยเป็นผู้รับจดทะเบียน”

ศ.ดร.จุมพต สายสุนทร ได้อธิบายถึงกรณีการสมรสของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในประเทศไทย ว่ากฎหมายได้บัญญัติไว้ชัดเจนแล้วว่าการสมรสจะมีได้ก็แต่ระหว่าง “ชาย” กับ “หญิง” เท่านั้น และอาจแยกพิจารณาได้เป็นสองประเด็น

ประเด็นแรก เป็นกรณีที่บุคคลเพศเดียวกันจะทำการสมรส หากบุคคลเพศเดียวกันไม่ว่าจะเป็นชายด้วยกันหรือหญิงด้วยกันจะทำการสมรสตามนัยแห่งมาตรา 1448 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ คงถือไม่ได้ว่ามีการสมรสเกิดขึ้น เพราะมาตรา 1448 ใช้คำว่า “ชาย” และ “หญิง” ซึ่งอย่างน้อยที่สุดก็ต้องเป็นกรณีที่มีร่างกายเป็นชายและหญิงมิใช่มีร่างกายเป็นชายหรือหญิงทั้งคู่ แต่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีจิตใจเป็นหญิง แต่ปัญหาจะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลที่จะทำการสมรสกันนั้น ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้ทำการผ่าตัดแปลงเพศทำให้สภาพร่างกายเป็นหญิงหรือชายได้ กรณีนี้จะถือได้หรือไม่ว่า ผู้ที่ทำการผ่าตัดแปลงเพศนั้นเป็น “ชาย” หรือ “หญิง” ปัญหานี้ขึ้นอยู่กับกรณีตีความกฎหมาย คำว่า “ชาย” และ “หญิง” จะหมายความว่าเฉพาะแต่ “ชายจริง” “หญิงแท้” แต่โดยกำเนิดเท่านั้น

ประเด็นที่สอง เป็นกรณีที่มีการสมรสเกิดขึ้นแล้ว โดยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งสำคัญผิด หรือ ถูก น้อยถนัด กรณีที่คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจดทะเบียนสมรสโดยสำคัญผิดหรือถูกน้อยถนัด และคู่สมรสฝ่ายนั้นมารู้ความจริงในภายหลังว่า คู่สมรสของตนนั้นเป็นเพศเดียวกับตน และได้ผ่าตัดแปลงเพศ ปัญหาว่าการจดทะเบียนสมรสดังกล่าวจะมีผลทางกฎหมายประการใดหรือไม่ ต้องดูว่าสาระสำคัญของคำว่า “การสมรส” ตามนัยมาตรา 1448 ขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของคู่สมรสว่าต้องเป็นชายโดยกำเนิดหรือหญิงโดยกำเนิดหรือไม่ ถ้าขึ้นอยู่กับคุณสมบัติดังกล่าวแล้ว ความรู้หรือไม่รู้ของคู่สมรสก็มีใช้สาระสำคัญแต่อย่างใด เพราะตราบคิตที่คู่สมรสมิใช่ “ชายจริง” “หญิงแท้” แล้ว ก็ย่อมถือไม่ได้ว่ามีการสมรสเกิดขึ้น แต่ถ้าหากคำว่า “ชาย” และ “หญิง” มีความหมายรวมถึงบุคคลที่แปลงเพศด้วยแล้ว จะถือว่าไม่มีการสมรสเกิดขึ้นคงไม่ได้ แต่มีปัญหาว่าการสมรสโดยสำคัญผิด เช่นนั้นเป็นการสำคัญผิดในตัวบุคคล (มาตรา 1505) ซึ่งจะทำให้การสมรสเป็นโมฆะ หรือว่าเป็นการสำคัญผิดใน “คุณสมบัติ” ของบุคคลซึ่งไม่ทำให้การสมรสเสื่อมเสียไป เพราะไม่มีกฎหมายบัญญัติให้การสมรสเสื่อมเสียเพราะเหตุสำคัญผิดในคุณสมบัติของคู่สมรส แต่ถ้าเป็นกรณีน้อยถนัด (มาตรา 1506) ก็ดูแต่เพียงว่าถึงขนาดหรือไม่เท่านั้น⁵

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่ากฎหมายไทยกำหนดให้การสมรสจะกระทำไ้ระหว่างคนต่างเพศ คือ ระหว่างเพศชาย และเพศหญิง เท่านั้น โดยการพิจารณาว่าบุคคลใดมีเพศอะไรนั้น ถือ

⁵ ศ.ดร.จุมพต สายสุนทร, “ฐานะทางกฎหมายของผู้รักร่วมเพศ”, วารสารนิติศาสตร์, ปีที่ 13 ฉบับที่ 2 (2526), หน้า 60-69.

พิจารณาตามเทศกานีต ในขณะที่ในต่างประเทศได้มีการยอมรับให้บุคคลสามารถทำการจดทะเบียนสมรสหรือจดทะเบียนความสัมพันธ์ได้แม้จะเป็นบุคคลเพศเดียวกัน โดยผลจากการไม่สามารถจดทะเบียนสมรสดังกล่าวได้นั้น ย่อมทำให้บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศไม่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย โดยในประเทศไทยนั้นกฎหมายที่กำหนดสิทธิและหน้าที่ของกลุ่มสมรสนั้นมีตั้งแต่กฎหมายระดับพระราชบัญญัติ กฎกระทรวง และระเบียบข้อบังคับต่างๆ ซึ่งกำหนดไว้สำหรับกลุ่มสมรสต่างประเทศ ดังนี้

4.2 สิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายครอบครัวและมรดก

ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ครอบครัว นอกจากจะได้วางหลักเกณฑ์และเงื่อนไขในการสมรสไว้ ยังได้กำหนดสิทธิและหน้าที่ของกลุ่มสมรส ไว้ดังนี้

4.2.1 ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยา

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1461 ได้บัญญัติถึงความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยาว่า “สามีภริยาต้องอยู่กันด้วยกันฉันสามีภริยา” ตามวัตถุประสงค์แห่งการสมรสก็เพื่อจะให้ชายหญิงได้อยู่กันด้วยกันฉันสามีภริยา ทำให้เป็นครอบครัวมีลูกมีหลานสืบตระกูลต่อไป การอยู่กันด้วยกันฉันสามีภริยาตามประเพณีย่อมเป็นที่รู้กันทั่วไปว่า หมายถึง การอยู่ร่วมกันอย่างถาวร ร่วมชีวิตในการครองเรือน และทั้งร่วมประเพณีต่อกัน⁶

หากการอยู่กันร่วมกันนั้นจะส่งผลให้เป็นอันตรายต่อกายของอีกฝ่ายหนึ่งอย่างมาก หรือเป็นอันตรายต่อจิตใจของอีกฝ่ายหนึ่งอย่างมาก หรือเป็นการทำลายความผาสุกของอีกฝ่ายหนึ่งอย่างมาก กลุ่มสมรสอีกฝ่ายอาจร้องขอต่อศาลให้อนุญาตให้ตนอยู่ลำพังชั่วคราวก็ได้ กรณีนี้เรียกว่าขอศาลเพื่อแยกกันอยู่⁷ การแยกกันอยู่แม้จะทำให้ต่างฝ่ายต่างไม่ต้องอยู่กันร่วมกัน แต่ไม่ทำให้การสมรสสิ้นสุดลง และยังมีหน้าที่ต้องอุปการะเลี้ยงดูกันและกันอยู่

4.2.2 การอุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกัน

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1461 นอกจากจะกำหนดสิทธิหน้าที่ของสามีภริยาว่าต้องอยู่กันด้วยกันฉันสามีภริยาแล้ว ตามมาตรา 1461 วรรคสอง ยังบัญญัติว่า “สามีภริยาต้องช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูกันตามความสามารถและฐานะของตน” ดังนั้น ชายหญิงที่สมรสกันโดยชอบด้วยกฎหมาย จึงเกิดหน้าที่ต้องช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายหนึ่ง เพราะบุคคลที่เป็นสามี

⁶ ประสพสุข บุญเดช, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว, พิมพ์ครั้งที่ 17, (กรุงเทพฯ : สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2551), หน้า 159.

⁷ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1462.

ภริยาควรเป็นผู้ร่วมทุกข์ร่วมสุขด้วยกัน หากฝ่ายใดไม่ทำหน้าที่ดังกล่าวอีกฝ่ายหนึ่งสามารถฟ้องเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูได้

การอุปการะเลี้ยงดูตามมาตรา 1461 วรรคสอง หมายถึง การให้ความช่วยเหลือในสิ่งที่จำเป็นแก่การครองชีพไม่ว่าจะเป็นการให้เงินทอง เครื่องอุปโภค บริโภค หรือทรัพย์สินอื่นใดเพื่อเป็นปัจจัยในการดำรงชีพ การช่วยเหลือซึ่งกันและกันในกิจกรรมที่เกี่ยวกับครอบครัว งานในบ้าน การดูแลรักษาบ้าน การประกอบกิจการต่างๆ เช่น ธุรกิจค้าขายหรือให้บริการต่างๆ ตั้งแต่ขนาดย่อมไปจนถึงขนาดใหญ่ การพิจารณาถึงการอุปการะเลี้ยงดูนั้นต้องพิจารณาถึงอายุ สุขภาพ รายได้ ทรัพย์สินฐานะทางสังคมของกลุ่มสมรส หากสามีหรือภริยาไม่ช่วยเหลืออุปการะกันตามสมควรอีกฝ่ายหนึ่งฟ้องเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูได้⁸ ตามความในมาตรา 1598/2538 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ค่าอุปการะเลี้ยงดูระหว่างสามีภริยา หรือระหว่างบิดา มารดากับบุตรนั้นย่อมเรียกจากกันได้ในเมื่อฝ่ายที่ควรได้รับอุปการะเลี้ยงดูไม่ได้รับการอุปการะเลี้ยงดูหรือได้รับการอุปการะเลี้ยงดูไม่เพียงพอแก่อัตภาพ ค่าอุปการะเลี้ยงดูนี้ศาลอาจให้เพียงใดหรือไม่ให้ก็ได้ โดยคำนึงถึงความสามารถของผู้มีหน้าที่ต้องให้ ฐานะของผู้รับและพฤติการณ์แห่งกรณี

ในระหว่างสมรสหากคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นคนวิกลจริตไม่ว่าศาลจะได้สั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถหรือไม่ อีกฝ่ายหนึ่งยังคงต้องอุปการะเลี้ยงดูฝ่ายที่วิกลจริต ตามมาตรา 1461 วรรคสอง ถ้าคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งไม่อุปการะเลี้ยงดูฝ่ายที่วิกลจริต ผู้บุพการี ผู้สืบสันดาน ผู้ปกครองหรือผู้พิทักษ์ ผู้ซึ่งปกครองบุคคลนั้นอยู่หรือผู้อนุบาลอาจฟ้องคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูให้แก่ฝ่ายที่วิกลจริตได้

4.2.3 การเป็นผู้อนุบาลหรือผู้พิทักษ์

ในกรณีที่ศาลสั่งให้คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นคนไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถคู่สมรสอีกฝ่ายย่อมเป็นผู้อนุบาลหรือผู้พิทักษ์ เว้นแต่ในกรณีที่ศาลจะได้สั่งเป็นอย่างอื่น¹⁰ ทั้งนี้เนื่องจากคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งมีหน้าที่ต้องช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูกันตามมาตรา 1461 วรรคสอง ฉะนั้นเมื่อจะตั้งผู้อนุบาลหรือผู้พิทักษ์ จึงกำหนดให้ต้องตั้งคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งทำหน้าที่นี้

4.2.4 ห้ามทำการสมรสซ้อน

มาตรา 1452 บัญญัติว่า “ชายหรือหญิงจะทำการสมรสในขณะที่ตนมีคู่สมรสอยู่ไม่ได้” ดังนั้น การที่บุคคลใดได้ทำการสมรสถูกต้องตามกฎหมายย่อมได้รับการคุ้มครอง ว่าคู่สมรสของตน

⁸ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1598/38

⁹ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1464 วรรคแรก.

¹⁰ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1463.

จะไม่สามารถทำการสมรสกับบุคคลอื่นได้อีก และหากมีการจดทะเบียนสมรสครั้งที่สองในขณะที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งยังไม่หย่าขาดตามกฎหมายนั้น การสมรสครั้งที่สองย่อมไม่มีผลทางกฎหมาย ถือว่าการสมรสซ้อนเป็นโมฆะ¹¹

เมื่อเป็นสามีภริยากันตามกฎหมายแล้ว สามีภริยาจะอุปการะเลี้ยงดูหรือยกย่องผู้อื่นกัน ภริยาหรือสามี มีหุ้นหรือร่วมประเวณีกับผู้อื่นเป็นอาจินไม่ได้ หากกระทำการดังกล่าว อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าได้¹²

จากสาเหตุในการฟ้องหย่าดังกล่าว คู่สมรสอีกฝ่ายยังมีสิทธิในการเรียกร้องค่าทดแทน ซึ่งถือว่ากฎหมายให้การคุ้มครองสถานะในการเป็นคู่สมรสที่จะไม่ให้ใครมาล่วงละเมิด แม้ว่าผลแห่งการละเมิดดังกล่าวจะไม่ได้เกิดขึ้นต่อเนื้อตัวร่างกายของฝ่ายนั้นโดยตรงก็ตาม โดยสิทธิดังกล่าวแยกได้เป็น 2 กรณี คือ กรณีแรกเหตุในการฟ้องหย่าดังกล่าวเกิดจากความผิดของคู่สมรส เมื่อได้ฟ้องหย่าแล้วคู่สมรสอีกฝ่ายสามารถเรียกค่าทดแทนได้จากบุคคลทั้ง 2 ฝ่าย ไม่ว่าจากคู่สมรสของตนและจากบุคคลภายนอกที่เป็นต้นเหตุแห่งการหย่า และกรณีที่สองเป็นการที่ภริยาถูกล่วงเกินในทำนองชู้สาวหรือมีผู้อื่นมาแสดงว่าตนมีความสัมพันธ์กับสามีในทางชู้สาวอย่างเปิดเผย คู่สมรสมีสิทธิฟ้องเรียกค่าทดแทนจากบุคคลอื่นนั้นได้ โดยไม่จำเป็นต้องฟ้องหย่าก่อน¹³

4.2.5 ทรัพย์สินระหว่างคู่สมรส

ในเรื่องทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา เมื่อชายหญิงสมรสโดยชอบด้วยกฎหมาย กฎหมายได้จัดระบบทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาโดยกำหนดให้มีอยู่ 2 ประเภท ดังนี้

1. สินส่วนตัว (Separate Property) คือ ทรัพย์สินที่เป็นกรรมสิทธิ์ของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งโดยเฉพาะ ได้แก่ ทรัพย์สินที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีอยู่ก่อนสมรส ทรัพย์สินที่เป็นเครื่องใช้ส่วนตัว เครื่องแต่งกาย หรือเครื่องประดับกายตามควรแก่ฐานะ หรือเครื่องมือเครื่องใช้จำเป็นในการประกอบอาชีพหรือวิชาชีพของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ทรัพย์สินที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้มาระหว่างการสมรสโดยการได้รับมรดก หรือการให้โดยเสน่หา และทรัพย์สินที่เป็นของหมั้น กรณีเหล่านี้เป็นสินส่วนตัวของแต่ละฝ่าย ต่างมีกรรมสิทธิ์หรือสิทธิครอบครองที่จะจำหน่ายจ่ายโอนได้ โดยลำพังเนื่องจากกฎหมายให้อำนาจจัดการได้โดยลำพัง¹⁴

2. สินสมรส (Community Property) คือ ทรัพย์สินที่เป็นกรรมสิทธิ์ร่วมกันของคู่สมรส ได้แก่ ทรัพย์สินที่คู่สมรสได้มาระหว่างสมรส ทรัพย์สินที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้มาระหว่างสมรสโดย

¹¹ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1495.

¹² ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516 (1).

¹³ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1523.

¹⁴ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1470 ถึง 1473.

พินัยกรรมหรือการให้เป็นหนังสือ เมื่อพินัยกรรม หรือหนังสือยกให้ระบุว่าเป็นสินสมรส และทรัพย์สินที่เป็นดอกผลของสินส่วนตัว¹⁵ ทรัพย์สินที่ได้มาในระหว่างสมรสนี้ไม่คำนึงว่าสามีหรือภริยาฝ่ายใดเป็นฝ่ายหาฝ่ายเดียว หรือหาได้ทั้งสองฝ่ายมากน้อยแตกต่างกันอย่างไรหรือมีรายได้หรือเงินเดือนมากน้อยแตกต่างกันอย่างไร สามีภริยาเป็นเจ้าของร่วมกันในเงินสินสมรสทั้งหมด และจะแบ่งแยกกันในระหว่างเป็นสามีภริยาไม่ได้ เว้นแต่มีเหตุตามที่กฎหมายกำหนดจึงจะแบ่งแยกสินสมรสได้

ส่วนในเรื่องการจัดการทรัพย์สินสมรส ในระหว่างคู่สามีภริยา กฎหมายได้กำหนดหลักเกณฑ์ว่ากรณีที่มิได้สำคัญสามีหรือภริยาต้องมีอำนาจจัดการได้เอง ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1476 วรรค 2 เช่น ซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคในบ้าน โดยเงินสินสมรส เหล่านี้สามีหรือภริยาสามารถกระทำได้โดยลำพังไม่ต้องขอความยินยอมจากอีกฝ่ายแต่ถ้าเป็นการจัดการที่สำคัญแล้วสามีและภริยาจะต้องจัดการร่วมกัน หรือได้รับความยินยอมจากอีกฝ่ายหนึ่งตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1476 (1) – (8) เช่น ขาย ให้เช่าซื้อ จำนอง ปลดจำนอง ขายฝาก แลกเปลี่ยนหรือโอนสิทธิจำนองซึ่งอสังหาริมทรัพย์ เช่นขายอาคารบ้านเรือน หรือที่ดินเป็นต้น แต่หากสามีหรือภริยากระทำไปโดยมิได้รับความยินยอม อีกฝ่ายหนึ่งอาจฟ้องขอให้เพิกถอนได้ตามหลักเกณฑ์ และวิธีการที่กฎหมายกำหนด¹⁶

สำหรับการฟ้องคดีหรือต่อสู้คดีเกี่ยวกับสินสมรส สามีหรือภริยาสามารถฟ้องได้โดยลำพังไม่ต้องขอความยินยอมจากอีกฝ่าย ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1477 นอกจากนี้สามีหรือภริยาไม่มีอำนาจทำพินัยกรรมยกสินสมรสที่เกินกว่าส่วนของตนให้แก่บุคคลอื่น ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1481 หมายความว่าเมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะทำพินัยกรรมเกี่ยวกับทรัพย์สินของตนว่าเมื่อตายลงจะให้ตกเป็นของบุคคลใดตามที่ประสงค์ จะทำพินัยกรรมยกสินสมรสส่วนของอีกฝ่ายให้แก่บุคคลอื่นไม่ได้ แม้ทำไปก็ไม่เกิดผลคือบังคับไม่ได้

ในเรื่องหนี้สินนั้น หนี้สินระหว่างสามีภริยา เมื่อเป็นสามีภริยากัน และก่อนนี้ขึ้นมามีต้องร่วมรับผิดชอบต่อบุคคลภายนอก อย่างไรก็ดี กฎหมายก็ตีกรอบหรือวางขอบเขตไว้เช่นเดียวกัน เพื่อคุ้มครองสามีภริยา มิให้ต้องรับผิดชอบ ในหนี้สิน ที่มีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก่อขึ้นโดยพลการเป็นส่วนตัว ไม่เกี่ยวกับครอบครัว อีกฝ่ายก็ไม่ต้องรับผิดชอบ เว้นแต่เข้าข้อยกเว้นที่กฎหมายกำหนดไว้

หนี้ส่วนที่กฎหมายให้ถือว่าเป็นหนี้ร่วมกันตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1490 ได้แก่

¹⁵ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1474.

¹⁶ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1480.

- (1) หนี้เกี่ยวกับการจัดการบ้านเรือน และจัดหาสิ่งจำเป็นสำหรับครอบครัว การอุปการะเลี้ยงดู ตลอดจนการรักษาพยาบาลบุคคลในครอบครัว และการศึกษาของบุตรตามควรแก่อัธยาศัย
- (2) หนี้ที่เกี่ยวข้องกับสินสมรส เช่น ค่าต่อเติมบ้านสินสมรส หรือค่าซ่อมรถยนต์สินสมรส หรือกู้ยืมเงินไปไถ่ถอนจำนองบ้านและที่ดินสินสมรส
- (3) หนี้ที่เกิดขึ้นเนื่องจากการงานซึ่งสามีภริยาทำด้วยกัน เช่นหนี้เกี่ยวกับการที่สามีภริยาประกอบกิจการร้านค้า
- (4) หนี้ที่สามีหรือภริยาก่อขึ้นเพื่อประโยชน์ตนฝ่ายเดียว แต่อีกฝ่ายหนึ่งให้สัตยาบันแล้วเมื่อเป็นหนี้ร่วมแล้ว เจ้าหนี้นี้ย่อมมีสิทธิฟ้องบังคับชำระหนี้จากสามีภริยาได้โดยไม่คำนึงถึงว่าจะมีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งลงชื่อร่วมในฐานะคู่สัญญาหรือไม่ และสามารถบังคับให้ชำระหนี้จากสินสมรสและสินส่วนตัวของทั้งสามีและภริยาได้ โดยหากเจ้าหนี้นี้ฟ้องบังคับชำระหนี้เอาแก่คู่สมรสคนใดคนหนึ่ง ในชั้นบังคับคดีสามารถยึดสินสมรสได้ทั้งหมด แต่จะยึดสินส่วนตัวของคู่สมรสที่ไม่ได้ถูกฟ้องด้วยไม่ได้ หากต้องการบังคับชำระหนี้เอาแก่สินส่วนตัวของคู่สมรสฝ่ายใดต้องฟ้องคู่สมรสฝ่ายนั้นเป็นจำเลยด้วย

4.2.6 สิทธิในการเรียกค่าเลี้ยงชีพ

ตามกฎหมายไทยชายหญิงที่ทำการสมรสกันโดยชอบด้วยกฎหมาย การสมรสจะสิ้นสุดลงด้วยเหตุ 3 ประการ คือความตาย การหย่า หรือศาลพิพากษาให้เพิกถอน¹⁷

โดยกรณีการหย่า อาจเป็นหย่าโดยความยินยอมหรือหย่าโดยคำพิพากษาของศาล ซึ่งก็คือเป็นกรณีที่สามีหรือภริยาฟ้องหย่าโดยต้องมีเหตุฟ้องหย่าตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516 ถ้าเหตุหย่าเป็นความผิดของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่ฝ่ายเดียวและการหย่านั้นทำให้ยากจนลง เพราะไม่มีรายได้พอจากทรัพย์สิน หรือจากการงานตามที่เคยทำอยู่ในระหว่างสมรส อีกฝ่ายหนึ่งนั้นจะขอให้ฝ่ายที่ต้องรับผิดชอบค่าเลี้ยงชีพ¹⁸ ซึ่งค่าเลี้ยงชีพ หมายถึง เงินหรือทรัพย์สินที่สามีภริยาอยู่หย่าชำระให้แก่กันหลังการหย่าเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในด้านที่พักอาศัย ค่าอาหาร ค่าเครื่องนุ่งห่ม และค่ารักษาพยาบาลจนกว่าจะสมรสใหม่

4.2.7 การรับบุตรบุญธรรม

ตามหลักกฎหมายไทยผู้ที่รับบุตรบุญธรรมได้ คือบุคคลที่มีอายุไม่ต่ำกว่า 25 ปี แต่ผู้นั้นต้องมีอายุมากกว่าผู้ที่จะเป็นบุตรบุญธรรมอย่างน้อย 15 ปี¹⁹ ผู้เยาว์ที่เป็นบุตรบุญธรรมของบุคคลใด

¹⁷ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1501

¹⁸ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1526

¹⁹ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1598/19

อยู่ จะเป็นบุตรบุญธรรมของบุคคลอื่นอีกในขณะเดียวกันมิได้ เว้นแต่เป็นบุตรบุญธรรมของกลุ่มสมรสของผู้รับบุตรบุญธรรม โดยจะต้องได้รับความยินยอมจากกลุ่มสมรสซึ่งเป็นผู้รับบุตรบุญธรรมอยู่แล้ว²⁰

4.2.8 มรดก

ตามกฎหมายไทยกลุ่มสมรสมีสิทธิได้รับมรดกของอีกฝ่ายหนึ่ง โดยถือว่ากลุ่มสมรสที่ยังมีชีวิตอยู่นั้นเป็นทายาทโดยธรรม²¹ แต่ต้องพิจารณาหลักเกณฑ์ลำดับการรับมรดกของกลุ่มสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1635 ประกอบด้วย และกลุ่มสมรสที่มีสิทธิรับมรดกต้องเป็นกลุ่มสมรสที่ชอบด้วยกฎหมาย

ทายาทโดยธรรมตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1629 ซึ่งจะมีสิทธิได้รับมรดกก่อนหลัง ดังต่อไปนี้ คือ

- (1) ผู้สืบสันดาน
- (2) บิดามารดา
- (3) พี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน
- (4) พี่น้องร่วมบิดาหรือร่วมมารดาเดียวกัน
- (5) ปู่ ย่า ตา ยาย
- (6) ลุง ป้า น้า อา

กลุ่มสมรสที่ยังมีชีวิตอยู่นั้นก็เป็นทายาทโดยธรรม ภายใต้บังคับของบทบัญญัติพิเศษแห่งมาตรา 1635

มาตรา 1635 ลำดับและส่วนแบ่งของกลุ่มสมรสที่ยังมีชีวิตอยู่ในการรับมรดกของผู้ตายนั้นให้เป็นไปดังต่อไปนี้

(1) ถ้ามีทายาทตามมาตรา 1629 (1) ซึ่งยังมีชีวิตอยู่หรือมีผู้รับมรดกแทนที่แล้วแต่กรณี กลุ่มสมรสที่ยังมีชีวิตอยู่นั้น มีสิทธิได้ส่วนแบ่งเสมือนหนึ่งว่าตนเป็นทายาทชั้นบุตร

(2) ถ้ามีทายาทตามมาตรา 1629 (3) และทายาทนั้นยังมีชีวิตอยู่หรือมีผู้รับมรดกแทนที่ หรือถ้าไม่มีทายาทตามมาตรา 1629 (1) แต่มีทายาทตามมาตรา 1629 (2) แล้วแต่กรณี กลุ่มสมรสที่ยังมีชีวิตอยู่นั้นมีสิทธิได้รับมรดกทั้งนี้

(3) ถ้ามีทายาทตามมาตรา 1629 (4) หรือ (6) และทายาทนั้นยังมีชีวิตอยู่หรือมีผู้รับมรดกแทนที่ หรือมีทายาทตามมาตรา 1629 (5) แล้วแต่กรณี กลุ่มสมรสที่ยังมีชีวิตอยู่มีสิทธิได้มรดกสองส่วนในสาม

²⁰ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1598/26.

²¹ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1629 วรรค 2.

(4) ถ้าไม่มีทายาทดังที่ระบุไว้ในมาตรา 1629 คู่สมรสที่ยังมีชีวิตอยู่นั้นมีสิทธิได้รับมรดกทั้งหมด

4.3 สิทธิตามกฎหมายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

นอกจากสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายครอบครัวและมรดกแล้ว คู่สามีภริยา ยังมีสิทธิตามกฎหมายอื่นๆ ด้วย ซึ่งสามารถแยกพิจารณาได้ดังนี้

4.3.1 สิทธิตามกฎหมายลักษณะละเมิด

มาตรา 443 บัญญัติว่า “ในกรณีทำให้เขาถึงตายนั้น ค่าสินไหมทดแทนได้แก่ค่าปลงศพ รวมทั้งค่าใช้จ่ายอันจำเป็นอย่างอื่นๆ ด้วย

ถ้ามิได้ตายในทันที ค่าสินไหมทดแทนได้แก่ค่ารักษาพยาบาล รวมทั้งค่าเสียหายที่ต้องขาดประโยชน์ตามมาหาได้เพราะไม่สามารถประกอบกิจการนั้นด้วย

ถ้าว่าเหตุที่ตายลงนั้นทำให้นุคคลคนหนึ่งคนใดต้องขาดไร้อุปการะตามกฎหมายไปด้วย ไซ้ ท่านว่าบุคคลนั้นชอบที่จะได้รับค่าสินไหมทดแทนเพื่อการนั้น”

บทบัญญัติในมาตรานี้เป็นประโยชน์ที่กฎหมายคุ้มครองผู้อยู่ในอุปการะของผู้ตายด้วย ตามมาตรา 433 วรรคท้าย การขาดไร้อุปการะในที่นี้ต้องเป็นการขาดไร้อุปการะตามกฎหมาย ดังนั้น แม้ในความเป็นจริงผู้ตายจะได้อุปการะผู้หนึ่งผู้ใดอยู่ แต่ถ้าผู้ตายไม่ได้มีหน้าที่ตามกฎหมายที่จะต้องอุปการะเลี้ยงดูบุคคลนั้นแล้ว บุคคลนั้นก็ไม้อาจเรียกค่าขาดไร้อุปการะได้ ในทางกลับกัน ถ้าผู้ตายมีหน้าที่ตามกฎหมายต้องอุปการะผู้ใด แม้ในความเป็นจริงจะไม่ได้อุปการะ ผู้นั้นก็สามารถฟ้องเรียกค่าขาดไร้อุปการะได้ ผู้มีสิทธิเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูในกรณีที่ผู้ถูกทำละเมิดตายก็ได้แก่ ทายาทโดยธรรม ซึ่งกฎหมายกำหนดสิทธิในการได้รับการอุปการะไว้คือ บิดามารดา บุตรผู้เยาว์ บุตรผู้บรรลุนิติภาวะแล้วแต่เป็นคนทุพพลภาพหาเลี้ยงตนเองมิได้ และสามีภริยา เนื่องจากมีหน้าที่ต้องอุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกัน²² โดยในเรื่องดังกล่าวศาลฎีกาได้เคยมีแนววินิจฉัยว่าค่าอุปการะเลี้ยงดูดังกล่าวนี้ ต้องเป็นสิทธิตามกฎหมายเท่านั้น²³ โดยการขาดไร้อุปการะเพราะเหตุที่ผู้มีหน้าที่อุปการะถูกทำละเมิดถึงตายนั้นไม่จำเป็นต้องมีการอุปการะกันอยู่จริงในขณะที่ถูกทำละเมิด²⁴ และ

²² ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1461.

²³ ฎีกาที่ 508/2519 “บิดามีหน้าที่อุปการะเลี้ยงดูเฉพาะบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายเท่านั้น บุตรนอกกฎหมายที่บิดารับรองแล้ว มีสิทธิเพียงรับมรดกในฐานะเป็นทายาทโดยธรรมตามมาตรา 1629 จึงไม่มีสิทธิฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนในเหตุขาดไร้อุปการะตามกฎหมายจากผู้ละเมิดทำให้บิดาถึงแก่ความตาย”

²⁴ ฎีกาที่ 935/2516 “บิดามารดาของผู้ตายก็ชอบที่จะได้ค่าสินไหมทดแทนในการที่จะต้องขาดไร้อุปการะโดยไม่ต้องพิจารณาว่าในปัจจุบันผู้ตายได้อุปการะบิดามารดาอยู่หรือไม่”

ต้องคำนึงถึงฐานะของผู้มีสิทธิได้รับอุปการะ²⁵ แต่ต้องเป็นกรณีทำละเมิดถึงตายเท่านั้นที่อาจเรียกค่าขาดไร้อุปการะได้ ดังนั้น การใช้สิทธิดังกล่าวมีอยู่แต่เฉพาะทายาทโดยธรรมเท่านั้น หากผู้ตายอุปการะบุคคลอื่นอยู่ตามศีลธรรมหรือข้อสัญญา ผู้อยู่ในอุปการะจะอาศัยมาตรา 443 บรรทัดนี้ไม่ได้²⁶

มาตรา 445 บัญญัติว่า “ในกรณีทำให้เขาถึงตาย หรือทำให้เสียหายแก่ร่างกาย หรืออนามัยก็ดี ในกรณีทำให้เขาเสียเสรีภาพก็ดี ถ้าผู้ต้องเสียหายมีความผูกพันตามกฎหมายจะต้องทำการงานให้เป็นคุณแก่บุคคลภายนอกในครัวเรือน หรืออุตสาหกรรมของบุคคลภายนอกนั้นไซ้ ท่านว่าบุคคลผู้จำต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนนั้น จะต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่บุคคลภายนอกเพื่อที่เขาต้องขาดแรงงานอันนั้นไปด้วย”

มาตรานี้เป็นกรณีละเมิดต่อชีวิตร่างกาย เสรีภาพ หรืออนามัยแล้วปรากฏว่าผู้เสียหายมีความผูกพันตามกฎหมายที่จะต้องทำการงานให้เป็นคุณแก่บุคคลภายนอก ดังนั้น เมื่อมีการทำละเมิดต่อชีวิตก็ดี ต่อร่างกายก็ดี เสรีภาพหรืออนามัยก็ดี ย่อมทำให้ไม่สามารถทำการงานได้ ผู้ที่ได้รับประโยชน์จากการทำงานนั้นต้องเสียหายไปด้วย กฎหมายจึงบัญญัติรับรองสิทธิของบุคคลผู้ได้รับประโยชน์จากแรงงานผู้ถูกทำละเมิดไว้ สำหรับความหมายของบทบัญญัติที่ว่า “ความผูกพันตามกฎหมายจะต้องทำการงานให้เป็นคุณแก่บุคคลภายนอกในครัวเรือนหรืออุตสาหกรรมของบุคคลภายนอก” หมายความว่าอย่างไร ปัจจุบันแนววินิจฉัยของศาลฎีกา ถือตามความเห็นว่า “ต้องเป็นความผูกพันตามกฎหมายที่บุคคลผู้ถูกทำละเมิดมีต่อบุคคลอื่นในอันที่จะต้องทำการงานให้ ทั้งนี้ ไม่ว่าจะเป็กรณีที่ถูกกฎหมายบัญญัติเป็นหน้าที่ เช่น หน้าที่ของภริยาต่อสามี หรือเป็นความผูกพันตามสัญญาซึ่งกฎหมายยอมรับบังคับให้ เช่น สัญญาจ้างแรงงาน เป็นต้น”²⁷

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าเมื่อหญิงและชายได้จดทะเบียนสมรสถูกต้องตามกฎหมายย่อมมีสถานะเป็นสามีภริยาที่มีสิทธิที่จะได้รับการอุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกัน การที่บุคคลภายนอกมากระทำความผิดต่อสามีหรือภริยา ทำให้ได้รับบาดเจ็บหรือถึงแก่ความตาย คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งย่อมถูกกระทบกระเทือนสิทธิ จึงมีสิทธิได้รับค่าสินไหมทดแทนเนื่องจากขาดไร้อุปการะตามกฎหมาย และค่าสินไหมทดแทนเพื่อการขาดแรงงาน

²⁵ ฎีกาที่ 215/2513 “การฟ้องเรียกร้องตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 443 บรรทัด 3 มิใช่เป็นการเรียกร้องค่าอุปการะเลี้ยงดูโดยตรง แต่เป็นการเรียกค่าสินไหมทดแทนการที่บุตรถึงแก่ความตายเพราะถูกทำละเมิด ถือได้ว่าบิดามารดาต้องขาดไร้อุปการะตามกฎหมายแล้ว โดยไม่คำนึงว่าบิดามารดาจะมีฐานะยากดีมีจนอย่างไรและบุตรที่ตายนั้นจะได้อุปการะอยู่ก่อนหรือไม่”

²⁶ สุขุม ศุภนิศย์, คำอธิบาย ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะละเมิด, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 2553), พิมพ์ครั้งที่ 7, หน้า 245-257.

²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 262-264.

4.3.2 สิทธิตามประมวลกฎหมายอาญา

ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 71 วรรคแรกบัญญัติว่า “ความผิดตามที่บัญญัติไว้ใน มาตรา 334 ถึงมาตรา 336 วรรคแรกและมาตรา 341 ถึงมาตรา 364 นั้น ถ้าเป็นการกระทำที่สามิ กระทำต่อภริยา หรือภริยากระทำต่อสามิ ผู้กระทำไม่ต้องรับโทษ...”

ซึ่งเหตุยกเว้นโทษตามมาตรา 71 วรรคแรกนี้ เป็นข้อยกเว้นในความผิดอันเกี่ยวกับทรัพย์ และจำกัดเฉพาะบางมาตราที่ระบุไว้เท่านั้น กล่าวคือความผิดฐานลักทรัพย์และวิ่งราวทรัพย์เฉพาะที่ ไม่เป็นเหตุให้สามิภริยาได้รับอันตรายแก่ร่างกายหรือจิตใจ รับอันตรายสาหัสหรือถึงแก่ความตาย ความผิดฐานฉ้อโกง ฐานโกงเจ้าหนี้ ฐานยักยอก ฐานรับของโจร ฐานทำให้เสียทรัพย์ และฐานบุกรุก ส่วนที่มีความรุนแรง เช่น ชิงทรัพย์ ปล้นทรัพย์ หรือกรรโชกทรัพย์ริดเอาทรัพย์ไม่ได้รับการ ยกเว้นโทษด้วย ซึ่งความเป็นสามิหรือภริยาตามมาตรา 71 ต้องเป็นสามิภริยาที่ถูกต้องตามกฎหมาย²⁸

นอกจากนี้ยังมีกรณีที่บทบัญญัติของกฎหมายกำหนดให้เป็นดุลยพินิจของศาลที่จะไม่ ลงโทษแก่ผู้กระทำความผิดในกรณีเป็นสามิภริยากันตามกฎหมาย ดังนี้

มาตรา 193 บัญญัติว่า “ถ้าการกระทำความผิดดังกล่าวในมาตรา 184 มาตรา 189 หรือ มาตรา 192 เป็นการกระทำเพื่อช่วยบิดา มารดา บุตร สามิหรือภริยาของผู้กระทำ ศาลจะไม่ลงโทษก็ได้” ซึ่งความผิดที่เข้าหลักเกณฑ์ตามมาตรา 193 เช่น ความผิดในการทำลาย ชอนเร้น ซึ่ง พยานหลักฐานในการกระทำความผิด²⁹ หรือการให้ที่พำนักแก่ผู้กระทำความผิดหรือผู้ต้องหาไม่ให้ ถูกจับกุม³⁰ และการให้ที่พำนัก ชอนเร้นแก่ผู้หลบหนีจากการคุมขัง³¹

มาตรา 214 บัญญัติว่า “ผู้ใดประพฤติดนเป็นปกติธุระเป็นผู้จัดหาที่พำนักที่ชอนเร้นหรือ ที่ประชุมให้บุคคลซึ่งตนรู้ว่าเป็นผู้กระทำความผิดที่บัญญัติไว้ในภาค 2 นี้ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินหกพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

ถ้าการกระทำความผิดนั้น เป็นการกระทำเพื่อช่วยบิดา มารดา บุตร สามิ หรือภริยาของผู้กระทำ ศาลจะไม่ลงโทษก็ได้”

นอกจากนี้ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 327 ยังได้กำหนดให้การหมิ่นประมาทที่ เป็นการใส่ความแก่คนตายอันเป็นเหตุให้ บิดา มารดา คู่สมรสหรือบุตรของผู้ตายเสียชื่อเสียง บุคคล ดังกล่าวสามารถดำเนินคดีแก่ผู้ใส่ความในความผิดฐานหมิ่นประมาทได้ และกรณีผู้เสียหายใน

²⁸ ทวีเกียรติ มินะกนิษฐ, คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาคทั่วไป, พิมพ์ครั้งที่ 13, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2554, หน้า 197-198.

²⁹ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 184.

³⁰ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 189.

³¹ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 192.

ความผิดฐานหมิ่นประมาทตายเสียก่อนร้องทุกข์ กฎหมายกำหนดให้คู่สมรสของผู้เสียหายร้องทุกข์ได้ และให้ถือว่าเป็นผู้เสียหาย³²

4.3.3 สิทธิการดำเนินคดีตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

ตามหลักการแล้วความเป็นผู้เสียหายเป็นสิทธิเฉพาะตัว ไม่อาจตกทอดเป็นมรดกไปยังทายาทได้ ผู้เสียหายจึงต้องจัดการหรือดำเนินการในฐานะที่เป็นผู้เสียหายด้วยตัวเองหรือหากจะให้ผู้อื่นดำเนินการแทนก็ต้องมอบอำนาจให้ผู้นั้น แต่มีบางกรณีที่โดยสภาพของผู้เสียหายอาจทำให้ไม่สามารถจัดการหรือดำเนินการด้วยตัวเองได้ กฎหมายจึงต้องกำหนดตัวบุคคลที่จะมาดำเนินการหรือจัดการแทนผู้เสียหายสำหรับกรณีดังกล่าวไว้³³

มาตรา 5 (2) บัญญัติว่า “บุคคลเหล่านี้จัดการแทนผู้เสียหายได้... (2) ผู้บุพการี ผู้สืบสันดาน สามีหรือภริยา เฉพาะแต่ในความผิดอาญา ซึ่งผู้เสียหายถูกทำร้ายถึงตายหรือบาดเจ็บจนไม่สามารถจัดการเองได้”

มาตรา 29 วรรคแรก บัญญัติว่า “เมื่อผู้เสียหายได้ยื่นฟ้องแล้วตายลง ผู้บุพการี ผู้สืบสันดาน สามีหรือภริยาจะดำเนินคดีต่อผู้ตายต่อไปได้”

สิทธิตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ทั้ง 2 มาตราดังกล่าว เป็นเรื่องอำนาจฟ้อง กฎหมายให้สามีหรือภริยาจัดการแทนผู้เสียหายได้ แต่แตกต่างกันในกรณีตามมาตรา 5(2) นั้น ผู้เสียหายถูกทำร้ายจนไม่สามารถจัดการเองได้ หรือถึงแก่ความตายจึงจะมีผู้มีอำนาจจัดการแทน ส่วนในกรณีตามมาตรา 29 วรรคแรก นั้น เป็นกรณีที่ผู้เสียหายยังมีชีวิตอยู่และได้ยื่นฟ้องคดีไว้แล้ว ต่อมาได้ตายลงกฎหมายจึงเปิดให้บุคคลบางประเภทดำเนินคดีต่อผู้ตายต่อไปได้

เห็นได้ว่าในกรณีที่ผู้เสียหายถูกทำร้าย ถึงตาย หรือบาดเจ็บจนไม่สามารถจัดการเองได้³⁴ หรือในกรณีที่ผู้เสียหายยื่นฟ้องแล้วตายลงสามีหรือภริยาจะดำเนินคดีแทนผู้ตายต่อไปก็ได้³⁵ สามีหรือภริยาในที่นี้คือสามีหรือภริยาโดยชอบด้วยกฎหมาย³⁶

อำนาจในการจัดการแทนดังกล่าวเป็นไปตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 3 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ดังนี้ 1) ร้องทุกข์ 2) เป็นโจทก์ฟ้องคดีอาญาหรือเข้าร่วมเป็นโจทก์

³² ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 333 วรรคสอง.

³³ จุลสิงห์ วสันตสิงห์, คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ภาค 1, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพฯ : สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2553), หน้า 28.

³⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 5 (2).

³⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 29.

³⁶ ฎีกาที่ 1056/2503 คู่สมรสที่ไม่จดทะเบียนสมรส ไม่เป็นสามีหรือภริยากันโดยชอบด้วยกฎหมาย เมื่อคู่สมรสฝ่ายหนึ่งถูกทำร้ายถึงตาย คู่สมรสฝ่ายที่ยังมีชีวิตอยู่ไม่มีอำนาจฟ้องคดีแทนผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 5(2)

กับพนักงานอัยการ 3) เป็นโจทก์ฟ้องคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา 4) ถอนฟ้องคดีอาญาหรือคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา และ 5) ขอมความในคดีความผิดอันยอมความได้

4.3.4 สิทธิหักค่าลดหย่อนภาษีตามประมวลรัษฎากร

ตามบทบัญญัติแห่งประมวลรัษฎากร พ.ศ. 2481 มาตรา 47 กฎหมายอนุญาตให้ผู้มีเงินได้มีสิทธิหักค่าลดหย่อนภาษีของผู้มีเงินได้พึงประเมินตามมาตรา 40 เมื่อได้หักค่าใช้จ่ายตามมาตรา 42 ทวิ ถึงมาตรา 46 แล้ว เพื่อเป็นการบรรเทาภาระภาษี โดยให้หักลดหย่อนได้ในกรณีคู่สมรสของผู้มีเงินได้รวมถึงกรณีอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับผู้มีเงินได้และคู่สมรสของผู้มีเงินได้อีก ดังนี้³⁷

1. สามีหรือภริยาของผู้มีเงินได้ 30,000 บาท

ข้อสังเกต

(1) สามีหรือภริยาของผู้มีเงินได้ที่มีสิทธิหักค่าลดหย่อน จะต้องเป็นสามีหรือภริยาชอบด้วยกฎหมาย แม้การสมรสไม่ครบปีภาษีก็มีสิทธิหักลดหย่อนได้

(2) สามีหรือภริยาของผู้มีเงินได้ที่จะนำมาหักลดหย่อนจะต้องไม่มีเงินได้พึงประเมิน

2. เบี้ยประกันภัย

ผู้มีเงินได้สามารถนำเบี้ยประกันภัยสำหรับการประกันชีวิตที่จ่ายในปีภาษีมาหักลดหย่อนได้ตามจำนวนที่จ่ายจริงแต่ไม่เกิน 10,000 บาท และเนื่องจากการยกเว้นเงินได้สำหรับเงินที่จ่ายเป็นเบี้ยประกันตามจำนวนที่จ่ายจริงในส่วนที่เกิน 10,000 บาท สามารถนำมาหักได้ไม่เกินเงินได้หลังจากหักค่าใช้จ่ายแต่ไม่เกิน 90,000 บาท ดังนั้น จึงมีผลเสมือนกับให้หักค่าลดหย่อนได้ไม่เกิน 100,000 บาท

ทั้งนี้เฉพาะในกรณีที่กรมธรรม์ประกันชีวิตมีกำหนดเวลาตั้งแต่สิบปีขึ้นไป และการประกันชีวิตนั้น ได้เอาประกันไว้กับผู้รับประกันภัยที่ประกอบกิจการประกันชีวิตในราชอาณาจักร

ในกรณีสามีหรือภริยาของผู้มีเงินได้มีการประกันชีวิต และความเป็นสามีหรือภริยามีอยู่ตลอดปีภาษี ให้หักลดหย่อนได้ด้วยสำหรับเบี้ยประกันที่จ่ายสำหรับการประกันชีวิตของสามีหรือภริยานั้นตามเกณฑ์ข้างต้น

3. เงินสะสม

เงินสะสมที่จ่ายเข้ากองทุนสำรองเลี้ยงชีพ ซึ่งเป็นไปตามหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขที่กำหนดโดยกฎกระทรวง ตามจำนวนที่จ่ายจริง แต่ไม่เกิน 10,000 บาท

³⁷ กลุ่มนักวิชาการภาษีอากร, ภาษีอากรตามประมวลรัษฎากร 2554, (กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, 2554), พิมพ์ครั้งที่ 1, หน้า 41-47.

ในกรณีสามีหรือภริยาของผู้มีเงินได้จ่ายเงินสะสม เข้ากองทุนสำรองเลี้ยงชีพ ตามวรรคหนึ่งและความเป็นสามีหรือภริยาได้มีอยู่ตลอดปีภาษี ให้หักลดหย่อนได้ด้วยสำหรับเงินสะสมของสามีหรือภริยาที่จ่ายเข้ากองทุนสำรองเลี้ยงชีพนั้นตามเกณฑ์ข้างต้น

(เงินสะสมที่จ่ายเข้ากองทุนสำรองเลี้ยงชีพ ในอัตราไม่เกินร้อยละ 15 ของค่าจ้าง เฉพาะส่วนที่เกิน 10,000 บาท แต่ไม่เกิน 490,000 บาท เป็นเงินที่ได้รับการยกเว้นภาษี สามารถหักออกจากเงินได้ก่อนคำนวณหักค่าใช้จ่ายและหักลดหย่อน)

4. เงินสมทบ

ที่ผู้ประกันตนจ่ายเข้ากองทุนประกันสังคม ตามกฎหมายว่าด้วยการประกันสังคมตามจำนวนที่จ่ายจริง

ในกรณีสามีหรือภริยาของผู้มีเงินได้ ซึ่งเป็นผู้ประกันตนจ่ายเงินสมทบเข้ากองทุนประกันสังคมตามวรรคหนึ่ง และความเป็นสามีหรือภริยาได้มีอยู่ตลอดปีภาษี ให้หักลดหย่อนได้ด้วยสำหรับเงินสมทบของสามีหรือภริยาที่จ่ายเข้ากองทุนประกันสังคมดังกล่าวตามหลักเกณฑ์ข้างต้น

5. ค่าอุปการะเลี้ยงดูบิดามารดาของผู้มีเงินได้ รวมทั้งบิดามารดาของสามีหรือภริยาของผู้มีเงินได้คนละ 30,000 บาท

ตามบทบัญญัติแห่งประมวลรัษฎากรซึ่งมีผลใช้บังคับสำหรับคนไทยทุกคนที่มีรายได้ถึงเกณฑ์ต้องมีหน้าที่ในการเสียภาษีให้แก่รัฐ แต่จากบทบัญญัติในส่วนของการหักค่าลดหย่อนดังกล่าวหมายความว่า ผู้ที่ตกอยู่ในฐานะภาษีซึ่งเป็นผู้มีเงินได้ซึ่งตามกฎหมายมีหน้าที่จ่ายภาษีอัตราก้าวหน้าให้แก่รัฐ กฎหมายให้สิทธิหักค่าลดหย่อนในกรณีต่างๆ ของผู้มีเงินได้และสามีหรือภริยาของตนเองได้ในกรณีคู่สมรสไม่มีเงินได้ แต่การเป็นสามีหรือนั้นต้องเป็นสามีหรือภริยากันโดยชอบด้วยกฎหมาย

4.3.5 สิทธิในการบริจากร่างกายหรืออวัยวะ

การบริจาคตอวัยวะเป็นไปตามข้อบังคับแพทยสภาว่าด้วยการรักษาจริยธรรมแห่งวิชาชีพเวชกรรม พ.ศ. 2549 ข้อ 52 วางหลักไว้ว่า การปลูกถ่ายอวัยวะที่ผู้บริจาคประสงค์จะบริจาคขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ ผู้บริจาคต้องเป็นญาติโดยสายเลือด หรือคู่สมรสที่จดทะเบียนสมรสกับผู้รับอวัยวะมาแล้วอย่างน้อยสามปีเท่านั้น ยกเว้นกรณีเป็นการปลูกถ่ายอวัยวะจากผู้บริจาคที่เป็นผู้ได้รับการวินิจฉัยว่าอยู่ในเกณฑ์สมองตายตามประกาศของแพทยสภา

ต่อมาได้มีการแก้ไขข้อบังคับแพทยสภาว่าด้วยการรักษาจริยธรรมแห่งวิชาชีพเวชกรรม พ.ศ. 2549 ในข้อ 52 (1) เสียใหม่ และใช้แนวทางดังนี้แทน

ข้อ 52 การปลูกถ่ายอวัยวะที่ผู้บริจาคประสงค์จะบริจาคอวัยวะขณะที่ยังมีชีวิต ผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรม ผู้ทำการปลูกถ่ายอวัยวะต้องดำเนินการตามเกณฑ์ต่อไปนี้

- (1) ผู้บริจาคต้องเป็นเครือญาติที่มีความสัมพันธ์ทางพันธุกรรม หรือ
 - (2) ผู้บริจาคต้องเป็นสามีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมาย หรืออยู่กินฉันสามีภริยาโดยเปิดเผย กับผู้รับอวัยวะมาแล้วอย่างน้อยสามปี กรณีที่มีบุตรร่วมกันโดยสายโลหิตไม่ต้องใช้ระยะเวลาสามปี หากมีปัญหาในการพิสูจน์บุตรร่วมกันให้ใช้ DNA เป็นเครื่องพิสูจน์ หรือ
 - (3) ผู้บริจาคต้องเป็นผู้ที่ได้รับการปลูกถ่ายอวัยวะทดแทนแล้ว และประสงค์จะบริจาค อวัยวะของตนที่ตัดออกนั้นให้แก่ผู้อื่น
 - (4) กรณีที่มีปัญหาในการพิสูจน์ข้อ 52 (1) (2) และ (3) ให้ศูนย์รับบริจาคอวัยวะ สภากาชาดไทยเป็นผู้พิจารณา
 - (5) ผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรม ผู้ทำการปลูกถ่ายอวัยวะต้องทำการตรวจสอบ และ รวบรวมหลักฐานที่แสดงว่าผู้บริจาคเป็นญาติโดยสายเลือด สามีหรือภริยากับผู้รับอวัยวะ โดยต้อง เก็บหลักฐานดังกล่าวไว้ในรายงานผู้ป่วยของผู้รับอวัยวะ
 - (6) ผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรม ผู้ทำการปลูกถ่ายอวัยวะ ต้องอธิบายให้ผู้บริจาคเข้าใจถึง ความเสี่ยงที่จะเกิดอันตรายต่าง ๆ แก่ผู้บริจาคทั้งจากการผ่าตัด หรือหลังการผ่าตัดอวัยวะที่บริจาค ออกแล้ว เมื่อผู้บริจาคเข้าใจและเต็มใจที่จะบริจาคแล้ว จึงลงนามแสดงความยินยอมบริจาคไว้เป็น ลายลักษณ์อักษร (informed consent form)
 - (7) ผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรม ผู้ทำการปลูกถ่ายอวัยวะ ต้องทำหลักฐานเป็นหนังสือ เพื่อแสดงว่าไม่มีการจ่ายค่าตอบแทนแก่ผู้บริจาคอวัยวะ
 - (8) ผู้บริจาคต้องมีสุขภาพสมบูรณ์ เหมาะสมที่จะบริจาคอวัยวะได้
- แต่ทั้งนี้ การแก้ไขดังกล่าว เกิดขึ้นเพื่อรับรองการใช้ชีวิตคู่ร่วมกันของชายและหญิงที่ ไม่ได้ทำการสมรสกันตามกฎหมาย การที่แพทยสภาได้มีการแก้ไขเกณฑ์แห่งการบริจาคอวัยวะ สำหรับคู่สมรสที่ยังมีชีวิตอยู่ เป็นการผ่อนคลายนโยบายเดิมโดยอาศัยหลักการอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยา และใช้การพิสูจน์การอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยาได้

4.3.6 สิทธิในการประกันสังคม

กฎหมายไทยได้รับรองสิทธิให้ผู้ประกันตนในระบบประกันสังคมได้ประโยชน์ทดแทน ดังต่อไปนี้

กรณีที่ 1 ในกรณีที่ผู้ประกันตนถึงแก่ความตายโดยมิใช่ประสบอันตราย หรือเจ็บป่วย เนื่องจากการทำงาน ถ้าภายในระยะเวลาหกเดือนก่อนถึงแก่ความตายผู้ประกันตนได้จ่ายเงินสมทบ มาแล้วไม่น้อยกว่าหนึ่งเดือน ให้จ่ายประโยชน์ทดแทนในกรณีตาย ดังนี้

- (1) เงินค่าทำศพตามอัตราที่กำหนดในกฎกระทรวง ซึ่งกำหนดให้จ่ายให้แก่บุคคล ตามลำดับ ดังนี้

(ก) บุคคลซึ่งผู้ประกันตนทำหนังสือระบุให้เป็นผู้จัดการศพและได้เป็นผู้จัดการศพผู้ประกันตน

(ข) สามิภริยา บิดามารดา หรือบุตรของผู้ประกันตนซึ่งมีหลักฐานแสดงว่าเป็นผู้จัดการศพผู้ประกันตน

(ค) บุคคลอื่นซึ่งมีหลักฐานแสดงว่าเป็นผู้จัดการศพผู้ประกันตน

(2) เงินสงเคราะห์กรณีที่ผู้ประกันตนถึงแก่ความตาย ให้จ่ายแก่บุคคลซึ่งผู้ประกันตนทำหนังสือระบุให้เป็นผู้มีสิทธิได้รับเงินสงเคราะห์นั้น แต่ถ้าผู้ประกันตนมิได้มีหนังสือระบุไว้ก็ให้นำมาเฉลี่ยจ่ายให้แก่สามิภริยา บิดามารดา หรือบุตรของผู้ประกันตนในจำนวนที่เท่ากัน³⁸

ในกรณีดังกล่าวคู่สมรสจะได้ประโยชน์ทดแทนเป็นเงินค่าทำศพและเงินสงเคราะห์ ซึ่งกฎหมายได้รับรองสิทธิให้คู่สมรสโดยชอบด้วยกฎหมายไม่ว่าจะเป็นสามิหรือภริยา ได้รับประโยชน์ทดแทนนั้น

กรณีที่ 2 ในกรณีที่ผู้ประกันตนถึงแก่ความตาย ให้จ่ายประโยชน์ทดแทนในกรณีสงเคราะห์บุตรแก่บุคคลตามลำดับ ดังนี้

(1) สามิหรือภริยาของผู้ประกันตน หรือบุคคลซึ่งอยู่ร่วมกันฉันสามิภริยากับผู้ประกันตนโดยเปิดเผยตามระเบียบที่เลขาธิการกำหนด และเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองบุตร

(2) ผู้อุปการะบุตรของผู้ประกันตน ในกรณีบุคคลตาม (1) มิได้เป็นผู้อุปการะบุตรหรือถูกถอนอำนาจปกครอง หรือถึงแก่ความตาย³⁹

ในกรณีที่ผู้ประกันตนถึงแก่ความตายกฎหมายได้กำหนดให้สามิหรือภริยาของผู้ประกันตนเป็นบุคคลผู้ได้รับประโยชน์ในกรณีผู้ประกันตนถึงแก่ความตาย แต่เมื่อไม่มีกฎหมายรับรองให้บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศที่อยู่กินกันฉันสามิภริยาเป็นคู่สมรสได้ตามกฎหมายเมื่อมีเหตุทำให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดที่เอาประกันสังคมไว้ตายคู่รักอีกฝ่ายหนึ่งก็ไม่นับเป็นบุคคลในกำหนดเป็นผู้รับประโยชน์ทดแทนได้

กรณีที่ 3 ในกรณีที่ผู้ประกันตนซึ่งมีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีชราภาพตามมาตรา 77 ทวิ ถึงแก่ความตายก่อนที่จะได้รับประโยชน์ทดแทนหรือผู้รับเงินบำนาญชราภาพถึงแก่ความตายภายในหกสิบเดือนนับแต่เดือนที่มีสิทธิได้รับเงินบำนาญชราภาพ ให้ทายาทของผู้นั้นมีสิทธิได้รับเงินบำนาญชราภาพ ทายาทผู้มีสิทธิตามวรรคหนึ่ง ได้แก่

(1) บุตรชอบด้วยกฎหมาย ยกเว้นบุตรบุญธรรมหรือบุตรซึ่งได้ยกให้เป็นบุตรบุญธรรมของบุคคลอื่นให้ได้รับสองส่วน ถ้าผู้ประกันตนที่ตายมีบุตรตั้งแต่สามคนขึ้นไปให้ได้รับสามส่วน

³⁸ พระราชบัญญัติ ประกันสังคม 2533 มาตรา 73.

³⁹ พระราชบัญญัติ ประกันสังคม 2533 มาตรา 75 จั้วา.

(2) สามีหรือภริยาที่ได้รับหนึ่งส่วน และ

(3) บิดามารดา หรือบิดาหรือมารดาที่มีชีวิตอยู่ได้รับหนึ่งส่วน

ในกรณีที่ไม่มีทายาทในอนุมาตราใด หรือทายาทนั้นได้ตายไปเสียก่อน ให้แบ่งเงินตาม มาตรา 77 (2) ในระหว่างทายาทผู้มีสิทธิในอนุมาตราที่มีทายาทผู้มีสิทธิได้รับ⁴⁰

กฎหมายได้วางหลักให้ทายาทของผู้ประกันตนได้รับเงินบำเหน็จชราภาพในกรณี ผู้ประกันตนซึ่งมีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนในกรณีชราภาพตามมาตรา 77 ทวิ ถึงแก่ความตาย โดยบุคคลลำดับแรกคือบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายลำดับที่สองคือคู่สมรสอันเป็นสามีภริยากัน โดย ชอบด้วยกฎหมาย และบิดามารดาตามลำดับ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าบุคคลที่มีความหลากหลายทาง เพศที่ใช้ชีวิตคู่ร่วมกันฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ไม่อาจได้รับเงินบำเหน็จดังกล่าวแม้จะเข้าเงื่อนไข เพราะ ไม่ได้ถูกรับรองโดยกฎหมายว่ามีสถานะเป็นคู่สมรสและเป็นสามีภริยากันโดยชอบด้วยกฎหมาย

เมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติของกฎหมายที่กำหนดสิทธิและหน้าที่ของคู่สมรสในประเทศ ไทยตามที่กล่าวมา พบว่ากฎหมายมุ่งเน้นให้ความคุ้มครองแก่คู่สมรส โดยกำหนดให้คู่สมรสมีสิทธิ และหน้าที่สามารถเรียกร้องต่อกันและเรียกร้องต่อบุคคลภายนอกได้ โดยกำหนดว่าบุคคลที่จะ ได้รับความคุ้มครองดังกล่าวต้องเป็นคู่สมรสที่ได้ทำการจดทะเบียนสมรสถูกต้องตามกฎหมาย เท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากสถาบันครอบครัวอันเป็นสถาบันพื้นฐานของสังคมที่สำคัญมีจุดกำเนิดจาก การสมรสและถือเป็นหลักสำคัญในการสร้างสถาบันครอบครัว นอกจากการมีสถานการณืเป็นคู่ สมรสจะทำให้มีสถานะในทางกฎหมายแล้ว ยังเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและสังคมอีกด้วย ดังนั้น เมื่อบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศไม่สามารถทำการสมรสได้โดยชอบด้วยกฎหมายย่อม ไม่ได้รับสิทธิและความคุ้มครองใดๆ

4.3.7 สิทธิในการลงนามยินยอมรักษาพยาบาล

ตามพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 มาตรา 8 วรรค 1 ซึ่งบัญญัติว่า “ในการ บริการสาธารณสุข บุคลากรด้านสาธารณสุขต้องแจ้งข้อมูลด้านสุขภาพที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการ ให้ผู้รับบริการทราบอย่างเพียงพอที่ผู้รับบริการจะใช้ประกอบการตัดสินใจ ในการรับบริการ หรือไม่รับบริการใด และกรณีที่ผู้รับปฏิเสธไม่รับบริการใด จะให้บริการนั้นไม่ได้” ซึ่งถ้าเป็น กรณีปกติ หากจะต้องทำการรักษาด้วยวิธีการผ่าตัดหรือการใช้เครื่องมือใดๆ เป็นกรณีพิเศษ แพทย์ หรือพยาบาลที่เป็นผู้ช่วยต้องขอความยินยอมจากผู้ป่วยหรือญาติที่มีอำนาจตัดสินใจแทนทุกครั้ง⁴¹ โดยกรณีที่ผู้ป่วยไม่สามารถให้ความยินยอมได้บุคคลที่สามารถให้ความยินยอมและถือว่าเป็นญาติ

⁴⁰ พระราชบัญญัติ ประกันสังคม 2533 มาตรา 77 จดวา.

⁴¹ แสง บุญเฉลิมวิภาส, กฎหมายและข้อควรระวังของผู้ประกอบวิชาชีพ แพทย์ พยาบาล, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพฯ : วิทยุชน, 2546), หน้า 82.

ตามพระราชบัญญัติดังกล่าว ได้แก่ ทายาทโดยธรรมตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ผู้ปกครอง ผู้ปกครองดูแล ผู้พิทักษ์ หรือผู้อนุบาล⁴²

นอกจากนี้ในกรณีของผู้ป่วยทางสุขภาพจิตซึ่งไม่สามารถให้ความยินยอมโดยตัวเอง การรักษาพยาบาลก็ต้องได้รับความยินยอมจากญาติ ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 21 วรรค 3 แห่งพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ดังนี้ “ในกรณีที่ผู้ป่วยมีอายุไม่ถึงสิบแปดปีบริบูรณ์ หรือขาดความสามารถในการตัดสินใจให้ความยินยอมรับการบำบัดรักษา ให้คู่สมรส ผู้บุพการี ผู้สืบสันดาน ผู้ปกครอง ผู้พิทักษ์ ผู้อนุบาล หรือผู้ซึ่งปกครองดูแลบุคคลนั้น แล้วแต่กรณี เป็นผู้ให้ความยินยอมตามวรรคสองแทน”

⁴² พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 มาตรา 8 วรรคสาม (2).